

INTEGRACIJA I PRAVA OSOBA SA INVALIDITETOM CRNA GORA 2017/2018

Crna Gora, maj 2018. godine

Izdavač

Inicijativa mladih za ljudska prava

Za izdavača

Edina Hasanaga Čobaj

Koordinator projekta

Milan Radović

Urednica izvještaja

Nataša Borović

Saradnici na projektu

Boris Raonić

Dejan Bašanović

Zoran Vujičić

Mira Topović

Slavko Vučićević

Lektura

Biljana Lukovac

Dizajn i priprema za štampu

Zoran Zola Vujačić

Štampa

AP Print, Podgorica

Tiraž

300

Projekat podržan od strane:

Vlada Crne Gore

Komisija za raspodjelu dijela prihoda od igara na sreću

✉ cgooffice@yihhr.org

🌐 www.yihhr.me

📍 Studentska ulica, Lamela 9, br. 5, Podgorica

☎ +382 20 513 687

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-9940-608-11-8

COBISS.CG-ID 35753232

Izrazi koji se u ovom izvještaju koriste za fizička lica u muškom rodu podrazumijevaju izraze u ženskom rodu.

Sadržaj

◆ I Uvod.....	4
◆ II Pristupačnost.....	6
◆ III Participacija	14
◆ IV Jednakost	21
◆ V Zapošljavanje	25
◆ VI Obrazovanje i obuka	31
◆ VII Socijalna zaštita	38
◆ VIII Zdravstvo	43
◆ IX Zaključci i preporuke	48

I Uvod

Izveštaj „Ljudska prava osoba sa invaliditetom 2017“ je pripremljen od strane NVO koalicije koju čine NVO Inicijativa mladih za ljudska prava (članica NF građanske alijanse), Saveza udruženja paraplegičara Crne Gore, Udruženja paraplegičara Podgorice, Udruženja paraplegičara Bara i Udruženja paraplegičara Pljevalja. Izveštaj je dio projekta „Koalicija za doprinos zadovoljenju prava i potreba lica sa invaliditetom“ koji je podržan od strane Komisije za raspodjelu dijela prihoda od igara na sreću. Projekat je započet u avgustu 2017. godine i traje 12 mjeseci.

Osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori suočavaju se sa brojnim problemima i diskriminacijom u svakodnevnom životu. Treba istaći i činjenicu da je Crna Gora tek popisom stanovništva, domaćinstava i stanova po prvi put 2011. godine prikuplja podatke o postojanju smetnji u obavljanju svakodnevnih aktivnosti. Podaci MONSTAT-a pokazuju da od ukupnog broja stanovnika, 11% (68.064) njih ima smetnje pri obavljanju svakodnevnih aktivnosti uzrokovane dugotrajnom bolešću, invaliditetom i starošću; 5% građana ima problem sa kretanjem, 2% sa vidom, 1% stanovništva ima problem sa sluhom. Institucija zaštitnika ljudskih prava i sloboda u svom izvještaju za 2016. godinu navodi da „još uvijek zabrinjava položaj osoba sa invaliditetom koje su na marginama društvenih promjena i vrlo često uskraćene za elementarna prava poput pristupa vitalnim društvenim resursima“. Evropska komisija u svojim izvještajima redovno ukazuje na probleme i obavezu države da se bavi pitanjima unapređenja položaja osoba sa invaliditetom. Ona navodi da „usluge u okviru zajednice, koje predstavljaju alternativu institucionalizaciji moraju biti proširene za lica sa invaliditetom, lica s mentalnim smetnjama, djecu, starija lica i beskućnike. Pristup javnim ustanovama za osobe sa invaliditetom je i dalje kritičan. Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom treba da bude dovoljno zaštićen od zloupotrebe“.

Cilj programa je da doprinese da lica sa invaliditetom u kontinuitetu zadovoljavaju potrebe i prava bez diskriminacije u skladu sa Ustavom, Međunarodnim konvencijama i drugim propisima u oblastima participacije, pristupačnosti, jednakosti, zapošljavanja, obrazovanja, socijalne i zdravstvene zaštite, kao i da se utvrde barijere i definišu preporuke za unapređenje stanja. Koalicija je vršila monitoring Akcionog plana 2016-2017 Strategije za integraciju lica sa invaliditetom u Crnoj Gori (2016-2020) sa ciljem da utvrdi da li se i u kojoj mjeri realizuju aktivnosti definisane u Akcionom planu. Izveštaj pored pregleda stanja realizacije aktivnosti i mjera predviđenih Akcionim planom predstavlja i pregled poštovanja ljudskih prava osoba sa invaliditetom sa preporukama za unapređenje stanja.

Podaci koji su prezentovani u izvještaju prikupljeni su tokom sastanaka ili elektronske komunikacije sa predstavnicima institucija. Izvještaj su uradili: Nataša Borović, Mira Topović, Slavko Vučićević, Dejan Bašanović i Milan Radović. Zahvaljujemo se i državnim institucijama na saradnji koju smo ostvarili tokom realizacije monitoring posjeta.

Milan Radović,
koordinator programa ljudskih prava i pravde

II Pristupačnost

MJERE	AKTIVNOSTI	NOSIOCI POSLOVA	ROK	POKAZATELJI	REZULTATI
1. Izraditi standarde pristupačnosti, unaprijediti i proširiti postojeću pravnu regulativu u oblasti pristupačnosti fizičkog okruženja, prevoznih sredstava, informaciono-komunikacionih tehnologija, javnih objekata i usluga imajući u vidu koncept univerzalnog dizajna (dizajna za sve).	Unaprijediti normativni okvir za zaštitu lica sa invaliditetom kroz donošenje Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata.	MORT, OSI.	2016- 2017	Donesen Predlog Zakona o uređenju objekata i izgradnji objekata.	Mjera je realizovana.
	Izrada novog Zakona o prevozu u drumskom saobraćaju kojim će se predvidjeti obaveza prilagođavanja saobraćajnih objekata u javnoj upotrebi u skladu sa propisima koji propisuju uslove za prilagođavanje objekata u javnoj upotrebi za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom.	MSP.	I kvartal 2017.	Donesen novi Zakon o prevozu u drumskom saobraćaju.	Mjera je realizovana.
	Donošenje novih odluka lokalnih sekretarijata za parking mjesta.	Lokalne samouprave.	2017.	Broj novih odluka, broj odluka za povećanje parking mjesta.	Mjera je djelimično realizovana. Jedna odluka je donesena.

<p>2. Kontinuirana adaptacija i rekonstrukcija fizičkog okruženja, prevoznih sredstava, saobraćajne infrastrukture, mjesta za parkiranje i javnih objekata u cilju obezbjeđivanja njihove pristupačnosti za lica sa invaliditetom.</p>	<p>Napraviti spisak objekata u javnoj upotrebi u vlasništvu organa državne uprave i uraditi analizu pristupačnosti istih.</p>	<p>MORT, Ministarstvo finansija, Uprava za imovinu, OSI, Stručnjaci-IKCG.</p>	<p>2016. i dalje.</p>	<p>Urađena analiza pristupačnosti objekata u javnoj upotrebi u vlasništvu organa državne uprave; donijeti AP; urađeni izvještaji.</p>	<p>Mjera je djelimično realizovana. Analiza pristupačnosti je urađena. Nije napravljen Akcioni plan.</p>
	<p>Napraviti spisak objekata u javnoj upotrebi u vlasništvu organa lokalne uprave i uraditi analizu pristupačnosti istih. Utvrditi prioritete objekte i donijeti AP Izvještavanje lokalnih samouprava MORTa na godišnjem nivou o sprovođenju usvojenih akcionih planova za prilagođavanje objekata u javnoj upotrebi na lokalnom nivou, licima sa invaliditetom.</p>	<p>Lokalna uprava, OSI, Stručnjaci-IKCG.</p>	<p>2016. i dalje.</p>	<p>Broj institucija na lokalnom nivou koje su uradile Analizu; donijeti AP.</p>	<p>Dvadeset opština je napravilo spisak objekata i analizu pristupačnosti. Sedam opština je napravilo Akcione planove.</p>
	<p>Realizacija Akcionog plana za prilagođavanje objekata u javnoj upotrebi za pristup, kretanje i boravak lica smanjene pokretljivosti za 2014. godinu.</p>	<p>MORT, Direkcija javnih radova stručnjaci</p>	<p>2016 - 2017</p>	<p>Broj prilagođenih objekata iz AP.</p>	<p>Sedam od ukupno devet objekata je djelimično prilagođeno.</p>

	<p>Uraditi analizu pristupačnosti javnih objekata u nadležnosti MUP-a. Uraditi akcioni plan o pristupačnosti objekata u upotrebi MUPa. Prema AP izvršiti prilagođavanje objekata/elemenata MUP-a.</p>	<p>MUP, Nadležna ministarstva, OOSI, Stručnjaci.</p>	<p>2017.i dalje.</p>	<p>Urađena analiza; napravljen akcni plan; broj prilagođenih objekata/elemenata.</p>	<p>Analiza pristupačnosti je urađena. Nije napravljen Akcioni plan.</p>
<p>3. Uspostaviti standarde obaveznog označavanja putničkih vozila koja koriste lica sa težim invaliditetom.</p>	<p>Izrada Pravilnika o načinu označavanja mjesta za parkiranje, načinu izdavanja i postavljanju znaka pristupačnosti, izgledu i sadržaju znaka pristupačnosti.</p>	<p>MSP.</p>	<p>IV kvartal 2016.</p>	<p>Napravljen Pravilnik.</p>	<p>Mjera je realizovana.</p>
<p>4. Obezbijediti pristupačnost usluga licima sa invaliditetom.</p>	<p>Obezbijediti kontinuirano da osobe sa invaliditetom mogu na elektronski podržan način, telefonom ili sl. kontaktirati nadležne službe za ostvarivanje svojih prava (identifikaciona dokumenta, izvodi, uvjerenja i sl.).</p>	<p>MUP.</p>	<p>2017. i dalje.</p>	<p>Vrste usluga.</p>	<p>Mjera se u pojedinim segmentima realizuje u kontinuitetu.</p>

<p>5. Obezbjediti okvir za kontinuiranu saradnju organa državne i lokalne uprave, udruženja koja se bave poboljšanjem položaja lica sa invaliditetom, relevantnih obrazovnih ustanova i drugih aktera radi razvoja i primjene standarda prisupačnosti.</p>	<p>Kontinuirano održavanja seminara, okruglih stolova, radionica na državnom i lokalnom nivou u saradnji sa nevladinim sektorom u cilju obezbeđivanja pristupa bez prepreka.</p>	<p>Nadležna ministarstva; Lokalne samouprave Zajednica opština; Stručnjaci; OSI.</p>	<p>2016. i dalje.</p>	<p>Broj održanih seminara, radionica i okruglih stolova; broj službenika obuhvaćenih održanim seminarima.</p>	<p>Mjera se u pojedinim segmentima realizuje u kontinuitetu.</p>
<p>6. Usvojiti i realizovati program prilagođavanja turističkih objekata potrebama OSI. Ove mjere unijeti u propise o kategorizaciji hotelsko-ugostiteljskih objekata i donijeti propise o posebnim oznakama hotela koji su svoje poslovanje i usluge prilagodili potrebama OSI.</p>	<p>Uraditi spisak turističkih objekata-hotela i uraditi analizu pristupačnosti. Donijeti Akcioni plan. Izmjene i dopune normativnih akata: -novi zakon o turizmu; -izmjene i dopune pravilnika o vrstama, minimalno-tehničkim uslovima i kategorizaciji ugostiteljskih objekata; -pravilnik o uslovima za izgrađena i uređena kupališta.</p>	<p>MORiT; Stručnjaci-IKCG; Organi lokalne uprave; JPMD; NVO.</p>	<p>2016 - 2017</p>	<p>Urađena analiza pristupačnosti; donesen Akcioni plan prilagođavanja; usvojena normativna pravna akta.</p>	<p>Mjera je djelimično realizovana. Analiza pristupačnosti je urađena. Nije urađen Akcioni plan. Nijesu usvojena pravna akta.</p>
	<p>Postupak utvrđivanja ispunjenosti propisanih uslova kod izdavanja odobrenja za rad.</p>	<p>MORiT; Organi lokalne uprave.</p>	<p>2017.</p>	<p>Broj izdatih odobrenja.</p>	<p>Izdato je 319 odobrenja.</p>

	Kontrola ispunjenosti propisanih uslova. Edukacija inspektora za vršenje inspekcijuskog nadzora.	MORT; Uprava za inspekcijske poslove (turistička inspekcija i nadležne inspekcije); Uprava za kadrove, organi lokalne uprave i njihove inspekcijske službe (komunalna).	2017.	Broj kontrola po vrstama objekata; broj seminara.	Nijesu vršene kontrole. Nijesu realizovani seminari.
7. Obezbijediti pristupačnost internet prezentacija državnih institucija licima sa invaliditetom u skladu sa standardima pristupačnosti.	Donijeti smjernice za razvoj i upravljanje internet prezentacijama državnih organa, organa državne uprave i organa lokalne samouprave.	MIDT.	2016.	Izrađen Pravilnik.	Mjera je realizovana.
8. Promovisati pristup lica sa invaliditetom novim informaciono-komunikacionim tehnologijama.	Organizovanje okruglih stolova/pre-davanja u vezi ePristupačnosti OSI.	MIDT.	2016 - 2017	Broj promotivnih aktivnosti.	Mjera nije realizovana.
9. Kontinuirano sprovesti informisanje i edukovanje svih relevantnih aktera putem seminara i kampanja o standardima pristupačnosti, konceptu univerzalnog dizajna i potrebama lica sa invaliditetom, posebno administratorima portala Vlade Crne Gore u pogledu pristupa web sadržajima za OSI.	Organizovati edukativne radionice administratorima portala i podportala Vlade Crne Gore u skladu sa standardima ePristupačnosti.	MIDT.	2016.	Broj edukativnih radionica; broj obučanih kadrova.	Mjera je djelimično realizovana. Održana jedna radionica.
	Usvojiti dokument-preporuku za kreiranje dokumenta na portalu i podportalu Vlade Crne Gore kako bi bili dostupni OSI.	MIDT.	2016.	Urađen, usvojen i primjenljiv dokument.	Usvojen dokument.

Promocija alata i standarda za razvoj ePristupačnih softverskih rješenja privredi.	MIDT.	2017.	Broj promotivnih aktivnosti namijenjenih privredi.	Aktivnosti nijesu realizovane.
Organizacija edukativnih radionica u vezi ePristupačnosti za zaposlene u MIDT.	MIDT.	2016.	Broj radionica koje doprinose usavršavanju zaposlenih.	

ANALIZA

Prilikom vršenja monitoringa realizacije Akcionog plana za oblast pristupačnosti, dobili smo informacije od Ministarstva održivog razvoja i turizma (Direktorat za građevinarstvo, Direktorat za razvoj konkurentnosti i investicije u turizmu), Ministarstva javne uprave (Direkcija za modernizaciju i informatizaciju državne uprave), Ministarstva unutrašnjih poslova i lokalnih samoupravama (23 opštine u Crnoj Gori). Informacije smo dobili i od nevladinih organizacija.

Analiziraćemo nekoliko mjera u cilju predstavljanja opšte slike u oblasti pristupačnosti, a iz tabelarnog prikaza se uočava u kojoj mjeri su realizovane mjere iz Akcionog plana.

Prije svega, neophodno je naglasiti da pristupačnost (fizičkog okruženja, usluga, javnog prevoza, informacija) predstavlja preduslov za uključivanje lica sa invaliditetom u društvo i zastupljena je u svim ostalim oblastima života. Usvojeni propisi iz ove oblasti su u velikoj mjeri usklađeni sa evropskim standardima ali praktična primjena važećih propisa i nedostatak inspekcijskog nadzora u mnogo većoj mjeri predstavljaju najveći izazov.

Mjera 1: *Izraditi standarde pristupačnosti, unaprijediti i proširiti postojeću pravnu regulativu u oblasti pristupačnosti fizičkog okruženja, prevoznih sredstava, informaciono-komunikacionih tehnologija, javnih objekata i usluga imajući u vidu koncept univerzalnog dizajna (dizajna za sve)*

Iako su usvojena normativna akta (Zakon o uređenju i izgradnji objekata i Zakon o prevozu u drumskom saobraćaju), najveći izazov se odnosi na njihovu praktičnu primjenu koja nije na zadovoljavajućem nivou.

Lokalne samouprave su imale obavezu da donesu nove odluke koje se odnose na parking mjesta za vozila koja koriste lica sa invaliditetom. To je uradila opština Budva, dok 11 opština nije donijelo Odluku o javnom parkiralištu. U pojedinim opštinama ne postoje obilježena parking mjesta za vozila koja koriste lica sa invaliditetom, a u opštinama u kojima i postoje, Komunalna policija ne rješavaju na adekvatan način pitanje parkiranja vozila koja ne koriste lica sa invaliditetom na obilježena mjesta.

Sa ovom mjerom je usko povezana **Mjera 3:** *Uspostaviti standarde obaveznog označavanja putničkih vozila koja koriste lica sa težim invaliditetom.* Naime usvojen je Pravilnik o načinu označavanja mjesta za parkiranje, načinu izdavanja i postavljanju znaka pristupačnosti, izgledu i sadržaju znaka pristupačnosti, dok najveći broj lokalnih samouprava primjenjuje navedeni Pravilnik.

Mjera 2: *Kontinuirana adaptacija i rekonstrukcija fizičkog okruženja, prevoznih sredstava, saobraćajne infrastrukture, mjesta za parkiranje i javnih objekata u cilju obezbjeđivanja njihove pristupačnosti za lica sa invaliditetom*

Urađena je Analiza objekata organa državne uprave sa aspekta pristupačnosti licima smanjene pokretljivosti i licima sa invaliditetom, kojom su obuhvaćena 22 objekta državnih organa, 5 rezidencijalnih objekata i 15 poslovnih prostora. Akcioni planovi za prilagođavanje navedenih objekata nijesu napravljeni.

Dvadeset opština je napravilo spisak objekata u javnoj upotrebi i analizu pristupačnosti. Sedam opština je donijelo i akcione planove.

U 2016. i 2017. godini, shodno Akcionom planu za prilagođavanje objekata u javnoj upotrebi, kojim je bilo predviđeno prilagođavanje 13 prioritetnih objekata, djelimično je prilagođeno 7, od kojih 3 u Podgorici tokom 2016, a po dva u Beranama i Nikšiću tokom 2017. Dva objekta iz Akcionog plana nijesu prilagođena.

Mjera 6: *Usvojiti i realizovati programe prilagođavanja turističkih objekata potrebama OSI. Ove mjere unijeti u propise o kategorizaciji hotelsko-ugostiteljskih objekata i donijeti propise o posebnim oznakama hotela koji su svoje poslovanje i usluge prilagodili potrebama OSI*

Urađena je i analiza pristupačnosti turističkih – hotelskih objekata, ali nijesu donešeni akcioni planovi za njihovo prilagođavanje. Takođe, zakonska normativa u ovome dijelu nije usvojena u

izvještajnom periodu (Zakon o turizmu je donijet 10.01.2018.), te shodno tome će se u narednom periodu, tj. tokom 2018. godine, raditi na izmjenama i dopunama Pravilnika o vrstama, minimalno-tehničkim uslovima i kategorizaciji ugostiteljskih objekata, kao i Pravilnika o uslovima za izgrađena i uređena kupališta, a shodno novom Zakonu o turizmu.

Mjera 7: *Obezbijediti pristupačnost internet prezentacija državnih institucija licima sa invaliditetom u skladu sa standardima e-pristupačnosti.*

Od Ministarstva Javne uprave smo dobili informaciju da su tokom 2016. godine donijete Smjernice za razvoj i upravljanje internet prezentacijama državnih organa, organa državne uprave i organa lokalne samouprave, kao i da je decembra 2016. usvojen dokument – Preporuka za kreiranje dokumenata na portalu i podportalu Vlade Crne Gore kako bi bili dostupni licima sa invaliditetom. Tokom decembra 2016. održana je i edukativna radionica za 40 učesnika administartora portala i podportala Vlade u skladu sa standardima e pristupačnosti. Još uvijek nijesu realizovane mjere organizovanja okruglih stolova/predavanja u vezi e-pristupačnosti, niti promocija alata i standarda za razvoj ePristupačnih softverskih rješenja u privredi.

III Participacija

MJERE	AKTIVNOSTI	NOSIOCI POSLOVA	ROK	POKAZATELJI	REZULTATI
1. Omogućiti da izborni postupak, izborna mjesta i materijali budu odgovarajući, pristupačni i lako razumljivi za lica sa invaliditetom.	Omogućiti korišćenje šablona za glasački listić u izbornim procesima. Omogućiti pristupačnost biračkog mjesta i biračkoj kabini za lica sa invaliditetom. Izmjena Zakona o izboru o poslanika i odbornika. Izborni materijal obezbijediti u lako razumljivim i pristupačnim formatima.	MLJMP, Skupština.	2016 - 2017	Omogućeno korišćenje šablona za glasački listić u izbornim procesima; omogućena pristupačnost biračkog mjesta i biračkoj kabini za lica sa invaliditetom; izmijenjen Zakon o izboru poslanika i odbornika; izborni materijal obezbijeden u lako razumljivim i pristupačnim formatima.	Nismo dobili podatke (pogledati napomenu broj 1).
2. Kontinuirana adaptacija objekata kulture i sportsko-rekreativnih objekata kako bi bili pristupačni licima sa invaliditetom.	Uraditi analizu pristupačnosti objekata kulture i sportsko-rekreativnih objekata. Akcioni plan prilagođavanja Prilagoditi objekte na osnovu AP.	MK, Lokalna samopurava, Institucije kulture na nacionalnom i opštinskom nivou, Stručnjaci-IKCG.	Kontinuirano.	Urađena analiza; urađen akcioni plan; broj rekonstruisanih i adaptiranih objekata/elementa.	Mjera realizovana djelimično.
3. Poboljšanje dostupnosti kulturnih sadržaja u formatima dostupnim licima sa invaliditetom .	Titlovati filmove. Štampati na brajevom pismu programski raspored kulturnih događaja. Audio deskripcija filmova i pozorišnih predstava za lica sa oštećenim vidom.	MK, Biblioteka za slijepe, Institucije kulture, OSI, Javni servis, NVO.	2016 - 2017	Broj titlovanih filmova; broj programa prezentovanih u adekvatnim formatima.	Mjera se realizuje se u kontinuitetu.

<p>4. Stimulisati organizatore kulturnih manifestacija, naročito onih koji imaju dugogodišnju tradiciju na intenzivnije uključivanje u nastupe lica sa invaliditetom.</p>	<p>Obezbijediti materijalno-finansijski podršku organizatorima manifestacija za sadržaje koji uključuju učešće OSI.</p>	<p>MK, Institucije kulture (nacionalne i opštinske), Organizatori manifestacija, OSI.</p>	<p>Kontinuitet.</p>	<p>Broj održanih kulturnih manifestacija; broj lica sa invaliditetom koja su bila uključena.</p>	<p>Mjera se realizuje u kontinuitetu.</p>
<p>5. Omogućiti realizaciju prava na slobodnu stolicu za predstavnike organizacija osoba sa invaliditetom u lokalnim i republičkom parlamentu.</p>	<p>Izmjena poslovnika Skupštine Crne Gore i skupština-opština.</p>	<p>Skupština CG, Lokalne skupštine.</p>	<p>2017.</p>	<p>Izmijenjeni poslovnici.</p>	<p>Mjera je djelimično realizovana.</p>
<p>6. Podsticati politiku razvoja programa iz oblasti kulture za lica sa invaliditetom.</p>	<p>Putem javnog konkursa podržati projekte, koji razvijaju programe iz oblasti kulture za OSI.</p>	<p>MK, Institucije kulture (nacionalne i opštinske), Lokalna samouprava, OSI.</p>	<p>2017.</p>	<p>Programski sadržaji namijenjeni OSI i stepen njihovog uključivanja.</p>	<p>Mjera se realizuje u kontinuitetu.</p>
<p>7. Podsticati politiku razvoja sporta za lica sa invaliditetom.</p>	<p>Preduzeti odgovarajuće aktivnosti radi uvođenja obaveznog nastavnog predmeta „sport lica sa invaliditetom“ na Fakultetu za sport u Nikšiću.</p>	<p>MP, UCG.</p>	<p>2017.</p>	<p>Stvoreni uslovi da se uvede novi predmet u toku 2018. godine.</p>	<p>Mjera je djelimično realizovana.</p>
	<p>Omogućiti osnivanje sportkih saveza, kada se osnuju tri kluba istog sporta OSI i finansijaksa podrška novoosnovanim savezima</p>	<p>Uprava za sport.</p>	<p>2017.</p>	<p>Broj osnovanih saveza; iznos sredstava dodijeljen savezima sportova OSI.</p>	<p>Mjera je djelimično realizovana.</p>

8. Podsticati politiku razvoja sporta lica sa intelektualnim smetnjama.	Razvijati sport lica sa intelektualnim smetnjama kroz programe koji su finansirani od strane uprave za sport.	Uprava za sport.	2017.	Broj programa.	Mjera se realizuje u kontinuitetu.
9. Ojačavati kapacitet Paraolimpijskog komiteta.	Povećati budzet POKCG u odnosu na 2016.godinu za 30%.	Uprava za mlade i sport.	2017.	Budžet POKCG u 2017 veći za 30%.	Mjera je djelimično realizovana.
10. Unaprijediti rad savjeta za brigu o licima sa invaliditetom.	Konstituisati Savjet za lica sa invaliditetom kao tijelo Vlade CG.	Vlada CG, MRSS, NVO.	2017.	Konstituisan Savjet kao tijelo Vlade Crne Gore.	Mjera je realizovana.
11. Sistematsko podizanje nivoa svijesti o pravima i potencijalima lica sa invaliditetom u kulturi.	Organizovanje seminara, radionica, kampanja, predavanja o tematici koja tretira pitanje položaja OSI u kulturi.	MK, Institucije kulture (nacionalne i opštinske), OSI, Saradnja sa drugim organizacijama mediji.	2017.	Broj organizovanih seminara, radionica, kampanja i sl..	

ANALIZA

Prilikom vršenja monitoringa realizacije Akcionog plana za oblast participacija, informacije smo tražili od Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Ministarstva kulture, Ministarstva sporta, Državne izborne komisije, Biblioteke za slijepe Crne Gore, a informacije smo dobili takođe i od nevladinih organizacija.

Mjera 1: *Provjera realizacije mjere 1 u oblasti participacija „omogućiti da izborni postupak, izborna mjesta i materijali budu odgovarajući, pristupačni i lako razumljivi za lica sa invaliditetom“* zatražili smo od Ministarstva za ljudska i manjinska prava i Državne izborne komisije. Iz Ministarstva su nam saopštili da oni nijesu nadležni za realizaciju ovih mjera iz Akcionog plana i da im nije jasno kako su oni mogli biti prepoznati u Akcionom planu kao nadležna institucija za ovu mjeru. Iz Državne izborne komisije su nam saopštili da su dobili e-mail ali da zbog povećanog obima posla (jer su lokalni izbori u toku) nijesu u mogućnosti da nam saopšte kada će nam dostaviti zatražene informacije. Na osnovu podataka do kojih su došli istraživači Koalicije u pojedinim gradovima, čak do 70% biračkih mjesta je nedovoljno pristupačno za osobe sa invaliditetom.

Mjera 2: *Kontinuirana adaptacija objekata kulture i sportsko-rekreativnih objekata, kako bi bili pristupačni licima sa invaliditetom.*

Ministarstvo kulture nam je saopštilo da sprovodi aktivnosti na unapređenju položaja lica sa invaliditetom, a koji su u skladu sa zakonima iz oblasti kulture (kulturno umjetničko stvaralaštvo, kulturna baština i informisanost) prepoznati kao segment od javnog interesa. Vezano za pristupačnost u 2017. godini realizovane su aktivnosti kao što su postavljanje rampi na zgradama pojedinih kulturnih institucija. U odgovoru je napomenuto da u opštinskim ustanovama kulture i dalje postoji djelimična pristupačnost koja se unapređuje u zavisnosti od programa na godišnjem nivou, finansijskih sredstva i objektivnih mogućnosti za takvu vrstu intervencije, prema utvrđenim standardima.

Informacija koje smo dobili od nevladinih organizacija se odnose na to da ustanove kulture uglavnom nijesu pristupačne ili da su djelimično pristupačne.

Mjera 3: *Poboljšanje dostupnosti kulturnih sadržaja u formatima dostupnim licima sa invaliditetom unaprijeđeno je, prije svega, radom Biblioteke za slijepu Crne Gore (u daljem tekstu Biblioteka). Iz Biblioteke su nam saopštili da su kroz svoj redovni kulturni i umjetnički program (u periodu 2016-2017.) organizovali 24 projekcije filmova prilagođenih kroz audio deskripciju osobama ostećenog vida i preko 20 kulturnih skupova (književnih programa, koncerata, tribina, izložbi i sl.) sa informacijama u formatima pristupačnim za ta lica. Takođe, saopštili su nam da za svoje korisnike štampaju na Brajevom pismu važne informacije o programima koje realizuju. Ti se materijali uručuju prisutnima uoči početka skupova u Biblioteci.*

U istom periodu Biblioteka je izdala 24 nova izdanja časopisa "Glas" u DAISY formatu sa oko 1000 priloga iz kulturnog i društvenog života u Crnoj Gori i svijetu, i drugim različitim korisnim informacijama od značaja za informisanost čitalačke publike. Najzad, sajt Biblioteke je važan kanal informacija za korisnike gdje oni u pristupačnom formatu mogu naći obilje korisnih informacija o Biblioteci i aktivnostima, uključujući informacije o novim knjigama koje Biblioteka izdaje u audio formatima i na Brajevom pismu, o rasporedu kulturnih dešavanja u Biblioteci itd.

Radio i Televizija Crne Gore (RTCG) je od 2016. godine počela sa prilagođavanjem filmova za slijepa i slabovidna lica. Do sada su tokom 2017. godine prilagođena i emitovana tri filma i to: Dječaci iz ulice Marska i Engelsa, Opet pakujemo majmune i Pogled sa Ajfelovog tornja.

Ministarstvo kulture nam je dostavilo i sledeće informacije: „Ministarstvo kulture je u decembru 2016. godine na svom objektu postavilo natpise službi i direktorata i svih zaposlenih na Brajevom pismu i izradilo orijentacione planove na Brajevom pismu, koji se nalaze na samom ulazu u objekat. U okviru Programa zaštite i očuvanja kulturnih dobara u 2017.godini, uz finansijsku podršku Ministarstva kulture podržan je kao i prethodnih godina projekat izdavanja časopisa “ Glas”, namijenjen slabovidim osobama. Časopis izlazi jednom mjesečno u MP3 i DAISY formatu. Pomorski muzej Crne Gore je kroz segment Dani evropske baštine izdao vodič na Brajevom pismu sa namjerom da se slijepa i slabovida lica upoznaju sa bogatom pomorskom istorijom Crne Gore. Vodič ima za cilj prilagođavanje dijela muzejskog materijala licima sa invaliditetom i samim tim ravnopravan uvid u kulturno nasljeđe. Nacionalna biblioteka „ Đurađ Crnojević“ iz Cetinja je uz Gorski vijenac prilagodila još par romana na Brajevom pismu.“

Mjera 4: *Stimulisati organizatore kulturnih manifestacija, naročito onih koji imaju dugogodišnju tradiciju, na intenzivnije uključivanje u nastupe lica sa invaliditetom.*

Iz Ministarstva kulture su nam saopštili da se ove aktivnosti realizuju u kontinuitetu. Na primjer „kroz segment Kotor arta kao manifestacije od posebnog značaja za kulturu dio koji se u okviru programskog koncepta tiče sadržaja u koje su involvirani pripadnici dječije populacije sa invaliditetom, dosadašnje aktivnosti ostvarene su kroz Kotorski festival pozorišta za djecu, organizovanih radionica u Dramskom studiju Homer u Podgorici sa osobama sa oštećenjm vida. Ostvarene su predstave i inkluzivni mjuzikli za djecu, ako i intenzivan rad na dramsko-muzičkim radionicama u kojim se akcenat stavlja na kreativni potencijal najmlađe populacije.“

Mjera 5: *Omogućiti realizaciju prava na slobodnu stolicu za predstavnike organizacija osoba sa invaliditetom u lokalnim i republičkom parlamentu.*

Skupština Crne Gore saopštila je da Odbor za ljudska prava, u skladu sa članom 67 Poslovnika Skupštine Crne Gore, poziva predstavnike nevladinog sektora da prisustvuju sjednicama Odbora.

Član 67 glasi: „U radu odbora, po pozivu, mogu učestvovati predstavnici Vlade, predstavnici naučnih i stručnih institucija, drugih pravnih lica i nevladinih organizacija, kao i pojedini stručni i naučni radnici, bez prava odlučivanja, dok u članu 87 Poslovnika, između ostalog, stoji: „u radu sjednice mogu učestvovati Predsjednik Crne Gore, predsjednik i članovi Vlade i druga lica koja su pozvana na sjednicu“. U odgovoru koji smo dobili iz Skupštine stoji da bi se uzimajući uspješne primjere iz

lokalne samouprave, može razmisliti o donošenju akta kojim bi se utvrdila procedura za učešće – slobodnu stolicu predstavnika organizacija osoba sa invaliditetom, bez izmjene Poslovnika Skupštine Crne Gore. Na osnovu iskustva koja imamo u radu i praćenju Odbora za ljudska prava možemo kazati da je ovo tijelo Skupštine ostvaruje kvalitetnu saradnju sa NVO sektorom.

Sa druge strane, primjeri iz prakse lokalnih samouprava daju veću mogućnost učešća predstavnika organizacija osoba sa invaliditetom u radu lokalnih skupština. Naime, Poslovníkom o radu Skupštine opštine Nikšić, je predviđeno učešće nevladinih organizacija u radu Skupštine bez prava odlučivanja. U članu 174 poslovnika definisano je: „Učešće nevladinih organizacija u radu Skupštine opštine i njenih radnih tijelima ostvaruje se pozivanjem na sjednice i učešćem u raspravi, bez prava odlučivanja”.

Pozivanje nevladinih organizacija na sjednicu Skupštine, odnosno nadležnog radnog tijela, vrši se dostavljanjem saziva (sa predloženim dnevnim redom i materijalom) koordinatorima nevladinih organizacija po oblastima djelovanja, kao i javnim pozivom objavljenim na web site opštine Nikšić, najkasnije 15 dana prije održavanja sjednice. Uvidom na sajt Skupštine Opštine Nikšić vidjeli smo da se pozivi objavljuju na istom.

Mjere 7, 8 i 9 – Iz Ministarstva sporta su nam saopštili da je „Članom 56. Zakona o sportu propisano je da se za sportsku rekreaciju i sportska takmičenja lica sa invaliditetom mogu osnivati sportske organizacije lica sa invaliditetom, kao i da se iste mogu udruživati po sportovima i po kategorijama invaliditeta, koje priznaje Međunarodni paraolimpijski komitet. Za formiranje sportskih klubova lica sa invaliditetom predviđene su iste zakonske procedure i uslovi, koji se primjenjuju i prilikom osnivanja ostalih vrsta sportskih organizacija. Zbog specifičnosti koje karakterišu sportske organizacije lica sa invaliditetom i malog broja istih u različitim vrstama sporta, ove organizacije se udružuju u Paraolimpijski komitet Crne Gore. Dakle, jedini sportski savez lica sa invaliditetom je Paraolimpijski komitet Crne Gore. Paraolimpijski komitet Crne Gore podržan je na Konkursu za sufinansiranje programa sportskih subjekata za 2017. godinu sa 100.000,00 eura. Svjesni značaja navedene oblasti, na ovogodišnjem konkursu Ministarstva sporta programi Paraolimpijskog komiteta Crne Gore, kao krovne institucije sportskih organizacija lica sa invaliditetom, kao i sportskih klubova lica sa invaliditetom podržani su u mnogo značajnijem iznosu nego prethodnih godina. Konkretno, 2015. godine Paraolimpijski komitet Crne Gore podržan je sa 55.000,00€, a 2016. godine sa 80.000,00€. Takođe, saopšteno nam je da je putem redovnog godišnjeg konkursa Ministarstva sporta od prijavljenih 15 programa sportskih subjekata lica sa invaliditetom, sufinansirano 13, u ukupnom iznosu od 36.500,00€. Na osnovu podataka koje smo

dobili od Ministarstva ovaj iznos je približno tri puta veći nego što je bila podrška u odnosu na 2015. i 2016. godinu, kada je podržano 5, odnosno 4 programa predmetnih subjekata. Takođe, Direktorat za mlade podržao je projekat „Živi zdravo, koračaj upravno“. Opšti cilj projekta bio je porast inkluzije osoba sa invaliditetom u Nikšiću kroz zajedničko druženje i sportske aktivnosti a specifični cilj je povećanje motivacije i samopouzdanja ovih ljudi kroz različite sportske aktivnosti. U projekat su bile uključene osobe sa invaliditetom sa prostora Nikšića, a uključene su i osobe bez fizičkih smetnji kako bi se sprovodili interaktivni treninzi.

Fakultet za sport i fizičko vaspitanje iz Nikšića, odgovorio nam je da je od studijske 2017/18 godine po akreditovanom program Fizička kultura i zdravi stilovi života predviđen predmet ADAPTIRANA TJELESNA AKTIVNOST. Adaptirana tjelesna aktivnost se sluša u drugom semestru master studija, sa fondom časova 1+1+1 (ukupno tri časa sedmično) i opterećenjem od 3 ECTS kredita. Naime, od ove studijske godine uveden je novi akreditivni program (sa novim modulima) po kome nastavu slušaju samo studenti prve godine. To znači da će prva generacija na master studijama slušati pomenuti predmet studijske 2020/21.

Mjera 10: *Unaprijediti rad savjeta za brigu o licima sa invaliditetom.*

Savjet za brigu o licima s invaliditetom, u decembru 2017. održao je drugu po redu sjednicu posvećenu preporukama Komiteta za prava osoba s invaliditetom, dobijenih na osnovu predstavljenog Inicijalnog izvještaja Crne Gore o primjeni Konvencije o pravima osoba s invaliditetom u Ženevi.

Najveći broj organizacija osoba sa invaliditetom nijesu zadovoljne radom ovog Savjeta, i to od trenutka kada je Savjet „spušten na niži nivo“, na nivo jednog ministarstva. One ističu da je ovakvim njegovim konstituisanjem forma zadovoljena – radno tijelo postoji, ali, još uvijek, njegov uticaj na kreiranje politika u oblasti invalidnosti i na unapređenje položaja lica sa invaliditetom nije na zadovoljavajućem nivou.

IV Jednakost

MJERE	AKTIVNOSTI	NOSIOCI POSLOVA	ROK	POKAZATELJI	REZULTATI
1. Praćenje primjene međunarodnih dokumenata i konvencija, kao i usvojenih međunarodnih standarda za zaštitu lica sa invaliditetom, preduzimanje mjera za njihovu implementaciju u pravni sistem Crne Gore i praćenje poštovanja tih dokumenata.	Unaprijediti normativni okvir za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije kroz donošenje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije. Usvojiti dokument Analize usklađenosti propisa u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom. Studijska posjeta predstavnika MLJMP Evropskim tijelima za ljudska prava.	MLJMP, u saradnji sa MRT, MRSS, MPS, MZD, MFA, Sudski savjet, Skupština CG-Odbor za ljudska prava, Zaštitnik, NVO, MLJMP, u saradnji sa MRT, MRSS, MPS, MZD, MFA, MF, MSP, MUP, MLJMP, SE.	2016.	Usvojen Predlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije. Vlada usvojila Informaciju o Analizi uskladenosti propisa u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom. Realizovana strudjiska posjeta.	Mjera je realizovana.
2. Pripremiti strateški dokument koji se odnosi na zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i kao promociju jednakosti tih lica sa drugim licima (u daljem tekstu: Strategija), kao i obezbijediti praćenje sprovođenja Strategije.	Donijeti Strategiju za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2017-2021 godine sa Akcionim planom za 2017-2018 godine.	MLJMP u saradnji sa MRT, MIF, MRSS, MSP, MZD, MID, MPS, MK, Zavod za školstvo, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, Uprava za mlade i sport, Uprava za inspekcijske poslove, Zajednica opština, NVO.	2016.	Usvojena Strategija.	

¹ PRILOG IZVJEŠTAJU EVROPSKE KOMISIJE O CRNOJ GORI za period oktobar 2017 - januar 2018.

<p>3.Organizovanje istraživanja i analiza stanja u oblasti zaštite lica sa invaliditetom od diskriminacije i promocije jednakosti tih lica sa drugim licima.</p>	<p>Organizovati istraživanje i izvršiti analizu stanja u odnosu na zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije.</p>	<p>MLJMP uz podršku UNDP.</p>	<p>2016.</p>	<p>Sprovedeno istraživanje .</p>	<p>Mjera je realizovana.</p>
<p>4.Saradnja sa lokalnom samoupravom u oblasti zaštite lica sa invaliditetom od diskriminacije i promocije jednakosti tih lica sa drugim licima.</p>	<p>Realizovati aktivnosti sa lokalnom samoupravom sa fokusom na zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti.</p>	<p>MLJMP, lokalne samouprave, NVO.</p>	<p>2016.</p>	<p>Realizovane aktivnosti.</p>	<p>Mjera je realizovana.</p>
<p>5.Uspostaviti saradnje sa nevladinim organizacijama u oblasti zaštite lica sa invaliditetom od diskriminacije i promocije jednakosti tih lica sa drugim licima.</p>	<p>Unaprijediti saradnju sa nevladinim organizacijama.</p>	<p>MLJMP, NVO.</p>	<p>2016.</p>	<p>Unaprijedjena saradnja sa NVO -ima.</p>	<p>Mjera se realizuje u kontinuitetu.</p>
<p>6.Eliminisanje stereotipa i predrasuda o licima sa invaliditetom, kao i štetnih radnji kojima se diskriminišu ova lica u svim oblastima života, uključujući i predrasude zasnovane na polu i uzrastu.</p>	<p>Medijska kampanja usmjerena na zabranu diskriminacije, rušenju predrasuda i stereotipa i povećanju tolerancije na lica sa invaliditetom.</p>	<p>MLJMP.</p>	<p>2016.</p>	<p>Realizovana medijska kampanja.</p>	<p>Mjera je realizovana.</p>

7. Organizovanje edukacija i treninga za različite ciljne grupe u cilju podizanja nivoa svijesti o licima sa invaliditetom i njihovim pravima.	Organizovati VI ciklus edukacija o mehanizmima zaštite od diskriminacije, namijenjen predstavnici centara za socijalni rad.	MLJMP; u saradnji sa MRSS; NVO.	2016.	Održan VI ciklus edukacija o zabrani antidiskriminacionog ponašanja i mehanizmima zaštite od diskriminacije.	Mjera je realizovana.
8. Podizanje nivoa svijesti javnosti o licima sa invaliditetom i njihovim pravima, uključujući rad sa djecom, od najranijeg uzrasta i kroz sve nivoe obrazovnog Sistema.	Organizovati edukativne radionice sa djecom sa invaliditetom o ljudskim pravima lica sa invaliditetom.	NVO u saradnji sa MLJMP, MPS.	2016.	Održane edukativne radionice za djecu sa invaliditetom.	Mjera je realizovana.
9. Podsticanje medija da promovišu prava i zaštitu od diskriminacije lica sa invaliditetom.	Kampanja i promocija zaštite lica sa invaliditetom u medijima.	MLJMP, mediji.	2016.	2016. Realizovana kampanja i promocija.	Mjera je realizovana.

ANALIZA

Od Ministarstva za ljudska i manjinska prava dobili smo informacije da su realizovane sve mjere iz Akcionog plana. Navešćemo neke od realizovanih aktivnosti:

- ◆ Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je tokom 2016. godine pripremlilo Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije, tako da je nakon dobijanja mišljenja i saglasnosti poslat na dalju proceduru.
- ◆ Vlada je usvojila Analizu usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom. Dokumentom su definisane preporuke za usklađivanje 60 zakona.

- ◆ Organizovana je studijska posjeta gdje je prema Informaciji organizovana posjeta Savjetu Evrope uz prisustvo raspravi na Velikom vijeću Evropskog suda za ljudska prava povodom slučaja „Fabijan protiv Mađarske“.
- ◆ U decembru 2016. Vlada je donijela Strategiju za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2017-2020 i Akcionim planom 2017-2018. U okviru Strategije uvrštene su sljedeće oblasti: poštovanje dostojanstva ličnosti lica sa invaliditetom, diskriminacija u oblasti pristupačnosti (fizičke sredine, informacijama i komunikacijama, javnog prevoza, diskriminacija u pristupu javnim i privatnim dobrima i uslugama, diskriminacija u postupcima pred nadležnim organima, diskriminacija u oblasti privatnosti i porodičnih odnosa, diskriminacija u oblasti vaspitanja, obrazovanja i stručnog osposobljavanja diskriminacija u oblasti profesionalne rehabilitacije, rada i zapošljavanje, diskriminacija u oblasti socijalne zaštite i adekvatnog životnog standarda, diskriminacija u oblasti zdravstvene zaštite, diskriminacija u oblasti političkog i javnog života, diskriminacija u oblasti sporta, kulture i rekreacije.
- ◆ Ministarstvo za ljudska i manjinska prava u saradnji sa UNDP-om realizovalo je istraživanje stavova javnosti Crne Gore o stepenu diskriminacije lica sa invaliditetom i socijalne distance prema licima sa invaliditetom. Istraživanje je realizovano tokom septembra mjeseca 2016. godine na nacionalnom reprezentativnom uzorku od 1020 punoljetnih stanovnika Crne Gore. Takođe, odrađeno je 80 dubinskih intervjua u četiri grada u Crnoj Gori: Podgorici, Nikšiću, Herceg Novom i Bijelom Polju.
- ◆ Ministarstvo za ljudska i manjinska prava u dijelu realizacije aktivnosti koja se odnosi na saradnju sa nevladinim organizacijama u Informacijama navodi da je u pripremi Strategije za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2017-2020, kao i u pripremanju kampanja “Ima li razlike ? Podrži jednakost”, uključilo predstavnike nevladinih organizacija .Takođe, navodi se kao oblik saradnje i redovno održavanje sastanaka sa predstavnicima nevladinog sektora, štampanje priručnika – vodiča za zabranu diskriminacije lica sa invaliditetom za nevladinu organizaciju koja je realizovala tu aktivnost.
- ◆ Ministarstvo za ljudska i manjinska prava u okviru aktivnosti koje se odnose na organizovanje edukacija i treninga za različite ciljne grupe u cilju podizanja nivoa svijesti o licima sa invaliditetom i njihovim pravima, navodi da svake godine vrši edukaciju i promociju antidiskriminatornog ponašanja i prakse kroz osposobljavanje što većeg broja onih koji su posredno i/ili neposredno uključeni u sprovođenje antidiskriminatornog zakonodavstva. U toku 2016. godine obuke su se odvijale u 6 seminara i 6 pratećih radionica, od kojih je jedna bila posvećena zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom.

Predstavnici centara za socijalni rad u Crnoj Gori i ustanova socijalne zaštite su završili obuke tokom 2017. godine.

V Zapošljavanje

MJERE	AKTIVNOSTI	NOSIOCI POSLOVA	ROK	POKAZATELJI	REZULTATI
1. Unaprijediti zakonodavni okvir kojim se uređuje oblast profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja lica sa invaliditetom.	Donošenje Predloga zakona o izmjenama i dopunama Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom.	MRSS.	2016 - 2017	Usvojen Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom.	Mjera nije realizovana.
	Donošenje Pravilnika o metodologiji i finansiranju posebnih organizacija.	MRSS.	2016.	Usvojen Pravilnik o metodologiji i finansiranju posebnih organizacija.	Mjera nije realizovana.
	Analiza o mogućnosti definisanja statusa Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom kao posebnog pravnog lica.	MRSS.	2017.	Zaključci i preporuke analize.	Mjera nije realizovana.
2. Planirati i sprovesti aktivne politike zapošljavanja lica sa invaliditetom.	Profesionalno informisanje i savjetovanje teže zapošljivih lica i lica sa invaliditetom, pri izboru ili promjeni zanimanja, obrazovanja i drugih odluka u vezi sa obrazovanjem i zapošljavanjem.	ZZZCG.	2016-2017	Broj lica sa invaliditetom kojima je pružena usluga.	Mjera je djelimično realizovana.

	<p>Uključivanje lica sa invaliditetom u mjere aktivne politike zapošljavanja: informisanje o mogućnostima i uslovima zapošljavanja, profesionalna orijentacija, informativno motivacione radionice, javni rad, finansiranje zarada pripravnika, obrazovanje i osposobljavanje odraslih, podrška samozapošljavanju, i dr.</p>	<p>ZZZCG, Cenatar za stručno obrazovanje, Agencije za zapošljavanje, izvođači programa, i poslodavci.</p>	<p>2016-2017</p>	<p>Broj i vrsta realizovanih mjera APZ; broj uključenih, odnosno zaposlenih lica sa invaliditetom u mjerama APZ; broj zaposlenih lica sa invaliditetom nakon realizovanih mjera.</p>	
	<p>Unapređenje rada komisije za profesionalnu rehabilitaciju.</p>	<p>ZZZCG.</p>	<p>2016-2017</p>	<p>Broj lica kojima je utvrđen procenat invaliditeta; broj sačinjenih individualnih planova profesionalne rehabilitacije; broj lica sa invaliditetom uključenih u odgovarajuće programe profesionalne rehabilitacije; broj lica kojima je utvrđena preostala radna sposobnost; broj lica kojima je utvrđena mogućnost zapošljavanja; broj lica koja su uložila žalbu na donijeta rješenja.</p>	

	Sprovođenje mjera i aktivnosti profesionalne rehabilitacije lica sa invaliditetom.	ZZZCG, poslodavci.	2016-2017	Broj lica sa invaliditetom uključenih u pojedine mjere i aktivnosti; broj lica sa invaliditetom zapošljivih: na otvorenom tržištu rada (pod posebnim uslovima) nezaposlenih lica sa invaliditetom; broj zaposlenih nakon sprovedenih mjera i aktivnosti.	
	Finansiranje grant šema za podsticanje zapošljavanja lica sa invaliditetom.	ZZZCG.	2016-2017	Broj odobrenih projekata; broj uključenih lica sa invaliditetom; broj zaposlenih lica sa invaliditetom.	
	Unapređenje zapošljavanja lica sa invaliditetom kroz subvencioniranje zapošljavanja lica sa invaliditetom.	ZZZCG, poslodavci.	2016-2017	Broj poslodavaca kojima su priznate subvencije, po vrstama, sa brojem zaposlenih lica sa invaliditetom.	
3.Podsticati samozapošljavanje i razvijati programe podrške preduzetništva i osnivanja malih i srednjih preduzeća od strane lica sa invaliditetom.	Stimulisanje preduzetništva kroz kredite za samozapošljavanje za nezaposlena lica, pravna lica i preduzetnike, uz povoljnije uslove za projekte čiji su nosioci žene i koji se realizuju u manje razvijenim jedinicama lokalne samouprave.	ZZZZCG.	2016 -2017	Broj Realizovanih kredita; broj otvorenih novih radnih mjesta; broj uključenih žena.	Mjera nije realizovana.

<p>4.Sprovoditi kontinuirane programe edukacije za stručnjake i osoblje koji rade na uslugama profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja lica sa invaliditetom.</p>	<p>Sprovođenje obuke sa stručnjake i osoblje u oblasti pružanja usluga profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja lica sa invaliditetom.</p>	<p>MRSS, ZZZCG, Ustanove za profesionalnu rehabilitaciju.</p>	<p>2017.</p>	<p>Održan seminar/obuka za pružaoce usluga profesionalne rehabilitacije.</p>	<p>Mjera nije realizovana.</p>
<p>5.Unaprijediti sistem evidencije nezaposlenih i zaposlenih lica sa invaliditetom.</p>	<p>Razviti aplikacioni program za praćenje zaposlenih i nezaposlenih lica sa invaliditetom.</p>	<p>ZZZCG, Poreska uprava.</p>	<p>2017. i dalje.</p>	<p>Izrađen aplikacioni program za praćenje zaposlenih/nezaposlenih lica sa invaliditetom.</p>	<p>Mjera nije realizovana.</p>
<p>6.Podsticati i podržavati uključivanje žena sa invaliditetom na tržište rada.</p>	<p>Prioritetno uključivanje žena sa invaliditetom u programe profesionalne rehabilitacije i mjere aktivne politike zapošljavanja.</p>	<p>ZZZCG.</p>	<p>2016 - 2017</p>	<p>Broj uključenih žena sa invaliditetom u programe aktivne politike zapošljavanja; broj zaposlenih žena sa invaliditetom.</p>	<p>Učešće žena u svim programima i mjerama Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom je na nivou od 40%.</p>
<p>7.Razvijanje socijalnog/društvenog preduzetništva.</p>	<p>Organizovanje okruglog stola na temu razvoja socijalnog preduzetništva Početak rada na donošenju strateškog/zakondavnog okvira za razvoj socijalnog/društvenog preduzetništva.</p>	<p>MRSS.</p>	<p>2017.</p>	<p>Održan okrugli sto i izrađene preporuke u pogledu razvoja socijalnog preduzetništva.</p>	<p>Mjera nije realizovana.</p>

ANALIZA

Prilikom vršenja monitoringa realizacije Akcionog plana za oblast zapošljavanja, dobili smo informacije od Ministarstva rada i socijalnog staranja i Zavodom za zapošljavanje Crne Gore. Informacije smo takođe dobili i od nevladinih organizacija.

Analiziraćemo nekoliko mjera u cilju predstavljanja opšte slike u oblasti zapošljavanja, a iz tabelarnog prikaza se uočava u kojoj mjeri su realizovane sve mjere iz Akcionog plana.

Prije svega, kada je u pitanju zakonska regulativa u ovoj oblasti, potrebno je naglasiti da je Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom kvalitetan zakon. I pored toga, predviđeno je unapređenje ovog Zakona kako bi se osigurala njegova efikasnija primjena, naročito u dijelu koji se odnosi na uspostavljanje efikasnih instrumenata na primjenu Zakona na sve javne institucije kada se pojave kao poslodavac. Zakon propisuje kvotni sistem zapošljavanja, kao i poseban doprinos koji su poslodavci dužni da uplate u slučaju da se ne ispune propisane kvote. Poseban doprinos se uplaćuje u Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom, koji ne postoji kao posebno pravno lice, već se sredstva direktno uplaćuju u budžet Crne Gore preko jedinstvenog žiro računa za uplatu poreza i doprinosa za lična primanja.

Podsticanje zapošljavanja lica sa invaliditetom putem finansiranja grant šema na način na koji se trenutno realizuje navedeni Konkurs, osobe sa invaliditetom je neophodno unaprijediti, po mišljenju određenih organizacija. Takođe bi neophodno bilo uraditi analizu koja bi, pored ostalog, sadržala i podatke o tome: koliko je sredstava utrošeno; koliko je lica prošlo obuke, a koliko njih se zaposlilo i u kom vremenskom periodu; koji je procenat istih lica sa invaliditeom koja su bila uključena u više projekata tokom godina; koji je procenat lica sa invaliditetom koja su se zaposlila na neodređeno vrijeme (i na kojim radnim mjestima) i sl.

Mjera 1: *Unaprijediti zakonodavni okvir kojim se uređuje oblast profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja lica sa invaliditetom.*

Aktivnosti u skladu sa predviđenom mjerom nijesu realizovane. Nije usvojen Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom, a samim tim ni Pravilnik o metodologiji i finansiranju posebnih organizacija. Takođe, nije urađena Analiza o mogućnosti definisanju statusa Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom kao posebnog pravnog lica, odnosno nijesu doneseni zaključci i preporuke.

Mjera 2: *Planirati i sprovoditi aktivne politike zapošljavanja lica sa invaliditetom*

Od strane Zavoda za zapošljavanje Crne Gore smo obaviješteni da aktivnost koja se odnosi na broj lica sa invaliditetom, kojima je pružena usluga profesionalno informisanje i savjetovanje, teže zapošljivih lica sa invaliditetom pri izboru ili promjeni zanimanja, obrazovanja i drugih odluka u

vezi sa obrazovanjem i zapošljavanjem nije realizovana i da istu oni ne bi trebali da realizuju, iako su navedeni kao nosioci posla shodno Akcionom planu.

Tokom izvještajnog perioda navedeno je i da lica sa invaliditetom nijesu uključivana u programe aktivne politike zapošljavanja.

U vezi aktivnosti koja se odnosi na unapređenje rada Komisije za profesionalnu rehabilitaciju, tokom 2016. i 2017. godine za 4643 lica je utvrđen procenat invaliditeta, uključeno je 250 lica u odgovarajuće programe profesionalna rehabilitacije, za 217 lica je utvrđena preostala radna sposobnost, dok je za 64 lica donijeto rješenje o mogućnosti zapošljavanja. Takođe, na račun rada Komisije je uloženo i 28 žalbi, od kojih je 11 odbijeno. Navodimo da u ovoj aktivnosti nijesu sačinjeni individualni planovi profesionalne rehabilitacije.

U dijelu sprovođenja mjera i aktivnosti profesionalne rehabilitacije lica sa invaliditetom, od Zavoda za zapošljavanje Crne Gore smo obaviješteni da je u izvještajnom periodu 385 lica prošlo kroz mjere profesionalne rehabilitacije, dok nam podaci koji se odnose na broj lica sa invaliditetom zaposljivih na otvorenom tržištu rada, pod posebnim uslovima, nezapošljenih lica sa invaliditetom, kao i broj zaposlenih nakon sprovedenih mjera i aktivnosti nijesu dostavljeni.

Takođe, u izvještajnom periodu finansirano je 137 projekata zapošljavanja lica sa invaliditetom u kojima je uključeno više od 500 lica u vezi sa grant šemama.

U dijelu subvencioniranja zapošljavanja lica sa invaliditetom, tokom 2016. i 2017. godine, zaposleno je 581 lice koje ostvaruje ovo pravo kod 399 poslodavaca. Pravo na bespovratna sredstva za prilagođavanje radnog mjesta i uslova rada u 2016. godini je ostvarilo 9 poslodavaca za 10 lica, a u 2017. ostvarilo je 11 poslodavaca za 13 lica.

Mjera 6: *Podsticati i podržavati uključivanje žena sa invaliditetom na tržište rada.*

Od strane Zavoda smo obaviješteni da je učešće žena u svim programima i mjerama Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom na nivou od 40%.

VI Obrazovanje i obuka

MJERE	AKTIVNOSTI	NOSIOCI POSLOVA	ROK	POKAZATELJI	REZULTATI
1.Unaprijediti normativna akta i mehanizme praćenja primjene.	Izmjene i dopune normativnih akata.	MPS.	2017.	Zakoni izmijenjeni i dopunjeni.	Mjera je realizovana.
2.Unaprijediti proceduru usmjerenja, uz obuku komisija.	Obuke članova komisija u skladu sa potrebama. Promocija usmjerenja – izrada edukativnog materijala za zdravstvene ustanova i roditelje. Osnaživanje roditelja da je sagledaju u funkciji podrške djetetu.	MPS, donator, NVO.	2017.	Broj usmjerene i djece u Bazi; broj djece uključene u sistem; broj i vrsta promotivnih aktivnosti u vezi sa procedurom usmjerenja; broj i vrsta obuka komisija za usmjerenje.	Mjera se realizuje u kontinuitetu.
3.Unaprjeđivati evidenciju i kroz sve nivoe obrazovanja.	Savjetovanja, izrada upustava za evidenciju u MEIS web aplikaciji.	MPS, donator.	2017.	Broj usmjerene i djece u Bazi; broj djece uključene u sistem, podijeljenog materijala.	Mjera je realizovana.

<p>4. Unaprijediti bazično obrazovanje i profesionalni razvoj kadra.</p>	<p>Obuka kadra na svim nivoima obrazovanja i vaspitanja za sprovođenje individualizacije nastave i principa socijalne inkluzije. Modularizacija programa i obuka kadra za primjenu. Revizija kurikula bazičnog obrazovanja nastavnog i stručnog kadra.</p>	<p>MPS, donatori, NVO.</p>	<p>2017.</p>	<p>Broj obuka, obučeni; teme; broj modularizovanih programa i obučeni za implementaciju; broj aktiva, skupova, obuka, učesnika, izvještaji, publikacije; broj i vrsta podrške resursnih stručnjaka i korisnika usluga; broj djece u posebnim odjeljenjima i frekvencija uključivanja u redovna odjeljenja, kao i onih koji su u djelimičnoj inkluziji na relaciji Resursni centar – redovna škola; škole ekspozitive povezane sa resursnim centrima, broj djece iz redovnih odjeljenja obuhvaćene defektološkom podrškom.</p>	<p>Mjera se realizuje u kontinuitetu.</p>
<p>5. Učvrstiti sistem podrške u inkluzivnom obrazovanju i za ispunjenje razvojnih i obrazovnih potreba na svim nivoima do univerzitetskog obrazovanja.</p>	<p>Formiranje mreže nastavnih i stručnih aktiva na lokalnom i nacionalnom nivou. Primjena plana podrške resursnih centara inkluzivnom obrazovanju. Preciziranje mehanizma „djelimične inkluzije“. Uspostavljanje regionalnih ekspozitive resursnih centara u školama sa posebnim odjeljenjima. Uspostavljanje mreže za podršku inkluziji u srednjem opštem obrazovanju.</p>	<p>MPS, donatori, NVO.</p>	<p>2017.</p>	<p>Broj učenika, gimnazija i mješovitih škola, savjetovanja, obilazaka, prezentacija.</p>	<p>Mjera se realizuje u kontinuitetu.</p>

<p>6. Obezbijediti, promovisati i podržati kontinuitet obrazovanja i prelazak učenika iz jednog nivoa obrazovanja u drugi.</p>	<p>Primjena Individualnog tranzicionog plana - „ITP 1“ za svu djecu na prelazu između osnovne i srednje škole. Razvoj “ITP 2”. Organizovanje i sprovođenje i besplatnog vanrednog polaganja obrazovnog programa.</p>	<p>MPS, donatori, NVO.</p>	<p>2017.</p>	<p>Broj škola koje sprovode ITP 1 i učenika; broj gimnazija i mješovitih škola i inkluzivnih aktivnosti; broj besplatnih vanrednih polaganja obrazovnog programa. Osmišljen ITP 2 .</p>	<p>Mjera se realizuje u kontinuitetu.</p>
<p>7. Obezbijediti sistemski, održiv i adekvatan sistem asistencije u nastavi.</p>	<p>Razvoj kvalifikacije i standarda zanimanja asistenata u nastavi. Izmjena Zakonske osnove. Angažovanje asistenata učenicima koji imaju potrebu za tom vrstom podrške. Obuka školskog kadra (uprava, nastavnici, saradnici) za organizovanje, koordinaciju i praćenje rada asistenata.</p>	<p>MPS, MRSS, ZZZ, NVO.</p>	<p>2017.</p>	<p>Izmijenjen Zakon u članu 30; razvijeni kvalifikacija i standard zanimanja; broj asistenata, obuka i obučanih, djece koja dobijaju ovu podršku.</p>	<p>Mjera je realizovana.</p>

<p>8. Učiniti škole pristupačnim i opremljenim.</p>	<p>Uraditi analizu pristupačnosti; akcioni plan o pristupačnosti objekata u prosvjeti; izvršiti prilagođavanje objekata prema AP. Promovisati i povećati dostupnosti ustanova i nastavnog procesa. U resursnim centrima neophodno je uspostaviti asistivne kabinete za izradu, nabavku, izdavanje specijalizovanog materijala i opreme. Prilagoditi i opremiti ustanove na svim nivoma pomagala, prilagođena didaktička i nastavna sredstva. Unaprijediti izdavaštvo u oblasti inkluzivnog obrazovanja.</p>	<p>MPS, Stručnjaci-IKCG donator, NVO, ZUNS, RC.</p>	<p>2017.</p>	<p>Urađena analiza pristupačnosti, Donešen akcioni plan; broj prilagođenih ustanova/elemenata, specijalizovana nastavna sredstva, oprema, pomagala, alternativna i savremena tehnologija - na svim nivoima obrazovanja, broj publikacija.</p>	<p>Mjera je djelimično realizovana.</p>
--	---	---	--------------	---	---

<p>9. Pružati podršku za upis i omogućiti uslove za kontinuirano visoko obrazovanje.</p>	<p>Promocija prava i sprovođenje informisanja za upis na fakultet Pružati podršku u prikupljanju potrebne dokumentacije za upis, ostvarivanje prava na besplatno školovanje, smještaj u studentski dom, prevoz Prilagodavanje nastave u skladu s potrebama. (obezbjeđivanje adekvatnih nastavnih pomagala, literature). Analiza potreba, osmišljavanje mehanizma, angažovanje asistenata.</p>	<p>Univerziteti, NVO.</p>	<p>2017.</p>	<p>Broj info dana, škola i obuhvaćenih učenika i roditelja; broj upisanih studenata, kojima je omogućeno besplatno školovanje; obezbijeđen smještaj u dom, prevoz; izvještaj o prilagodavanju, opremanju; broj studenata i asistenata.</p>	<p>Mjera je djelimično realizovana.</p>
<p>10. Uvesti servis gestovnih tumača po nivoima obrazovanja.</p>	<p>Analiza potreba, obuke po potrebi, angažovanje u skladu sa potrebama.</p>	<p>MPS, RC.</p>	<p>2017.</p>	<p>Broj učenika, tumača.</p>	<p>Mjera nije realizovana.</p>
<p>11. Obezbijediti obrazovanje odraslih lica sa invaliditetom.</p>	<p>Izrada i realizovanje programa obuke, Licenciranje provajdera.</p>	<p>MPS, CSO, donatori, NVO.</p>		<p>Broj licenciranih, obuka, polaznika.</p>	<p>Mjera se realizuje u kontinuitetu.</p>

ANALIZA

Prilikom vršenja monitoringa realizacije Akcionog plana za oblast obrazovanje i obuka koristili smo informacije koje smo dobili od Ministratsva prosvjete i od nevladinih organizacija.

Analiziraćemo nekoliko mjera u cilju predstavljanja opšte slike u oblasti obrazovanja i obuke, a iz tabelarnog prikaza se uočava u kojoj mjeri su realizovane sve mjere iz Akcionog plana.

Mjera 1: *Unaprijediti normativna akta i mehanizme praćenja primjene.*

Kroz proces izmjene i dopune, zakoni iz oblasti obrazovanja uvode antidiskriminacione odredbe

i to izmjene i dopune Zakona o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama u cilju osavremenjivanja prakse, nediskriminacije; unapređenje modela i usluga podrške; prelaz kroz Individualni tranzicioni program; angažovanje asistenata u nastavi.

Usvojeni su dokumenti: Standard kvalifikacije asistent u nastavi i Ispitni katalog, dok su škole sistematizovale radno mjesto i sprovele konkurse za asistente.

Mjera 2: *Unaprijediti proceduru usmjeravanja, uz obuku komisija.*

Komisije za usmjeravanje su prošle obuke Karakteristike i preporuke za rad sa djecom sa problemima ponašanja, Karakteristike i preporuke za rad sa djecom sa smetnjama vida, Izmjene i dopune zakona-aktuelna praksa.

Mjera 3: *Unaprjeđivati evidenciju kroz sve nivoe obrazovanja.*

Na portalu (MEINS) je postavljeno i poslato školama Uputstvo za unos podataka o djeci sa posebnim obrazovnim potrebama u MEIS.

Mjera 4: *Unaprijediti bazično obrazovanje i profesionalni razvoj kadra.*

Održani su akreditovani seminari iz oblasti inkluzivnog obrazovanja i obuke u cilju unapređenja inkluzivne kompetencije kadra (IROP, ITP₁ – izrada individualno tranzicionih planova, ITP₂ – izrada kroz koju se daju smjernice u povezivanju nivoa obrazovanja i zapošljavanja).

Mjera 5: *Učvrstiti sistem podrške u inkluzivnom obrazovanju i za ispunjenje razvojnih i obrazovnih potreba na svim nivoima do univerzitetskog obrazovanja.*

Pri resursnim centrima se sprovode intenzivni programi rane intervencije. Radi se na jačanju asistivnih kabineta: komunikološki asistivni kabinet za JU „Resursni centar za sluh i govor“, Kotor; razvojno-didaktički asistivni kabinet za JU Resursni centar za djecu i osobe sa intelektualnim smetnjama i autizmom „1.jun“, Podgorica; senzo-motorni asistivni kabinet za JU Resursni centar „Podgorica“ za tjelesne i smetnje vida.

Urađen je inkluzivni portal <http://www.skolskiportal.edu.me/Pages/Inkluzivnoobrazovanje.aspx>

Mjera 6: *Obezbijediti, promovisati i podržati kontinuitet obrazovanja i prelazak učenika iz jednog nivoa obrazovanja u drugi.*

U partnerstvu sa NVO realizovane su obuke za izradu ITP 1 za osnovne i srednje škole urađen je i ITP-2 čiji je krajnji cilj da se poveća stopa zapošljivosti, podigne motivacija za korišćenje olakšica za zapošljavanje lica sa invaliditetom. Kroz ITP 2 daju se smjernice u povezivanju nivoa obrazovanja i zapošljavanja, preporuke za učenika koje proizilaze iz ostvarenih postignuća, usvojenih znanja i vještina tokom srednjeg stručnog obrazovanja ka tržištu rada.

Mjera 7: *Obezbijediti sistemski, održiv i adekvatan sistem asistencije u nastavi.*

Usvojeni dokumenti: Inicijativa za razvijanje kvalifikacije Asistent u nastavi, Standard zanimanja asistent u nastavi, Standard kvalifikacije asistent u nastavi i Ispitni katalog. Kroz izmjene i dopune Zakona o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama određeni su uslovi za uspostavljanje ove usluge. Škola zaključuje ugovor o radu sa asistentom u nastavi na određeno vrijeme, a najduže do kraja nastavne godine. Jedan asistent u nastavi može biti angažovan za više učenika, a način angažovanja usaglašava se sa IROP i rasporedom časova. Asistent se može rasporediti za podršku u izvođenju pojedinih nastavnih predmeta.

Mjera 8: *Učiniti škole pristupačnim i opremljenim.*

U pogledu pristupačnosti, rađena je adaptacija sledećih škola: OŠ „Boško Strugar“, Ulcinj; OŠ „Vuk Karadžić“, Berane; OŠ „25. maj“, Rožaje; SŠ „Sergije Stanić“, Podgorica; OŠ „Njegoš“ Spuž, Danilovgrad; OŠ „Vlado Milić“, Podgorica; OŠ „Braća Ribar“, Nikšić; OŠ „Mileva Lajović Lalatović“, Nikšić; OŠ „Maršal Tito“, Ulcinj; OŠ „Dašo Pavičić“, Herceg Novi; Srednja stručna škola, Pljevlja; Gimnazija „Miloje Dobrašinović“, Bijelo Polje; OŠ „Mustafa Pećanin“, Rožaje. Takođe su i u zgradi Ministarstva postavljeni natpisi na Brajevom pismu, orijentacioni pano (saradnja sa RC „Podgorica“), urađena je analiza potreba za poboljšanje pristupačnosti objekata javnih vaspitno-obrazovnih ustanova, kao i Strateška procjena infrastrukture u cilju prilagođavanja na fakultetima: Građevinski fakultet, Pravni fakultet, Filozofski fakultet Nikšić, Fakultet za turizam i hotelijerstvo Kotor.

U Zavodu za udžbenike i nastavna sredstva urađen je priručnik za primjenu i korišćenje Daisy udžbenika.

VII Socijalna zaštita

MJERE	AKTIVNOSTI	NOSIOCI POSLOVA	ROK	POKAZATELJI	REZULTATI
1. Interesorskim djelovanjem Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva zdravlja i Ministarstva prosvjete, podsticati efikasnost procjene invaliditeta.	Formirati radnu grupu. Izvršiti detaljnu analizu postojeće i uporedne prakse (zemlje u okruženju i EU). Koncipirati i usaglasiti zajednički mehanizam: tijelo, kriterijumi, lista, mjere.	MRSS, MZ, MP, NVO, međunarodne organizacije.	2017.	Formirana radna grupa; Urađena analiza; Koncipiran i usaglašen zajednički mehanizam.	Mjera nije realizovana.
2. Formirati Registar osoba sa invaliditetom.	Izrada projektnog zadatka Registra: kriterijumi, obim, vrsta podataka i sl. Izrada softverskog rješenja Registra.	CZSR, MRSS, NVO, međunarodne organizacije.	2017.	Urađen projektni zadatak, kao i softversko rješenje.	Mjera nije realizovana.
3. Obezbijediti održivost sistema socijalne zaštite lica sa invaliditetom.	Napraviti analizu održivosti sistema socijalne i dječije zaštite za OSI i djecu sa smetnjama u razvoju.	MRSS, MIF, Zavod za socijalnu i dječiju zaštitu.	2017.	Urađena analiza.	Bez informacija.
4. Unaprijediti pravnu regulativu u oblasti socijalne zaštite po osnovu invaliditeta shodno stepenu podrške neophodnom za punu inkluziju u društvenu zajednicu.	Uraditi nacrt izmjene i dopune Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti u cilju unapređivanja prava koja se odnose na materijalna davanja i usluga osobama sa invaliditetom.	MRSS, NVO.	2017.	Napravljen nacrt izmjene i dopune zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti.	Mjera je realizovana ali na nezadovoljavajući način. Usvojen je Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti čija rješenja ne unapređuju prava lica sa invaliditetom.

	Uraditi nacrt Izmjene i dopune Zakona o povlasticama u vožnji u cilju definisanja prava nadoknade troškova studentima sa invaliditetom, od mjesta stanovanja do mjesta studiranja.	MRSS, NVO.	2017.	Urađen nacrt izmjene Zakona o povlasticama u vožnji lica sa invaliditetom.	Aktivnost je realizovana: Nacrt Zakona je urađen.
5. Preduzeti mjere kako bi se što veći broj ustanova socijalne zaštite učinio pristupačnim za lica sa invaliditetom.	Uraditi analizu pristupačnosti. Donijeti Akcioni plan o pristupačnosti objekata u nadležnosti MRSS. Prema AP izvršiti prilagođavanje objekata/elemenata.	MRSS, Stručnjaci-ICKG, NVO.	2017.	Urađena analiza; donesen akcioni plan; broj prilagođenih objekata/elemenata.	Mjera je djelimično realizovana. Urađena je analiza.
6. Akreditovati i sprovesti programe edukacije zaposlenih u socijalnoj i dječijoj zaštiti.	Akreditovanje posebnih programa za rad sa licima sa invaliditetom i djecom sa smetnjama u razvoju u oblasti socijalne i dječije zaštite.	Zavod za socijalnu zaštitu, NVO.	2017.	Broj akreditovanih programa.	Mjera je djelimično realizovana.
7. Upoznavanje članova socijalne komisije sa pravima lica sa invaliditetom.	Održavanje radionice (jednom godišnje).	MRSS, NVO.	2016.-2017.	Održana radionica; broj članova koji su prošli radionicu.	Mjera je realizovana.
8. Omogućiti sistematsko i organizovano stručno usavršavanje pružalaca usluga za lica sa invaliditetom u duhu socijalnog modela.	Edukacija i obuka zaposlenih u ustanovama socijalne i dječije zaštite (najmanje dvije obuke godišnje).	MRSS, MLJMP, Zavod za socijalnu i dječiju zaštitu.	2017.	Broj obuka; broj obučanih radnika.	Realizacija je u toku.

<p>9. Obezbijediti pristup informacijama i samo informisanje licima sa invaliditetom o pravima iz socijalne zaštite na sajtovima MRSS i državnih institucija u pristupačnim formatima.</p>	<p>Dokumenta u socijalnoj zaštiti učiniti dostupnim u pristupačnom formatu na web stranici MRSS.</p>	<p>MRSS, MIDT.</p>	<p>2017.</p>	<p>Broj objavljenih pristupačnih dokumenata.</p>	<p>Mjera je djelimično realizovana.</p>
<p>10. Osnovati i razviti nove/nedostajuće servise bazirane na istraženim potrebama korisnika.</p>	<p>Izgraditi i osnovati dnevne centre za djecu (3 u toku AP). Uraditi analizu mogućnosti za uspostavljanje centra podrške za život u zajednici za OSI. Uspostaviti sistem za raspisivanje javnih poziva za finansiranje usluga za podršku života u zajednici.</p>	<p>Lokalna samouprava, MRSS, OOSI.</p>	<p>2016-2017 2017.</p>	<p>Broj otvorenih dnevnih centara; broj korisnika. Urađena analiza. Uspostavljen sistem.</p>	<p>Realizacija je u toku.</p>
<p>11. Razmotriti materijalnu podršku za roditelje koji su lica sa invaliditetom.</p>	<p>Uraditi nacrt izmjene i dopune Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti.</p>	<p>MRSS, OOSI.</p>	<p>2017.</p>	<p>Urađen nacrt izmjene zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti.</p>	<p>Mjera nije realizovana.</p>

<p>12. Unaprijediti zaštitu djece i mladima sa smetnjama u razvoju bez roditeljskog staranja.</p>	<p>U postojećim ustanovama za djecu bez roditeljskog staranja organizovati nove usluge. Razviti specijalizovano hraniteljstvo (kampanja o podizanju svijesti o značaju spec. hraniteljstva, obuka porodica, obuka potencijalnih hranitelja i definisanje potencijalnih korisnika specijalizovanog hraniteljstva).</p>	<p>MRSS, Lokalna samouprava.</p>	<p>2017.</p>	<p>Realizovane usluge; broj kampanja o podizanju svijesti, obuka porodica, obuka potencijalnih hranitelja i definisanje potencijalnih korisnika spec. hraniteljstva.</p>	<p>Nema informacija.</p>
<p>13. Prilikom ino- vanja Zakona o penzijskom i in- validskom osigu- ranju voditi računa o poštovanju međunarodnih standarda u ovoj oblasti.</p>	<p>Prilikom svake izm- jene-dopune Zakona o penzijskom i in- validskom osigu- ranju, koja bi mogla biti od uticaja na položaj lica sa inva- liditetom, voditi računa o poštovanju međunarodnih stan- darda u ovoj oblasti.</p>	<p>MRSS.</p>	<p>2017.</p>	<p>Broj korisnika koji bi ostvarivao pravo u skladu sa eventual- nim izmjenama i dopunama zakona.</p>	<p>Mjera nije realizo- vana.</p>

ANALIZA

Prilikom vršenja monitoringa realizacije Akcionog plana za oblast zdravstvene zaštite koristili smo informacije koje se nalaze u Vladinim izvještajima, kao i informacije koje smo dobili od nevladinih organizacija.

Analiziraćemo nekoliko ključnih mjera u cilju predstavljanja opšte slike u oblasti socijalne zaštite, a iz tabelarnog prikaza se uočava u kojoj mjeri su realizovane sve mjere iz Akcionog plana.

Prije svega, potrebno je naglasiti da još uvijek nijesu stvorene zakonske pretpostavke da lica sa invaliditetom po jedinstvenim kriterijumima dobiju status lica sa invaliditetom. Naime, ne postoji komisija koja bi po jedinstvenim kriterijumima utvrđivala invaliditet, već postoji više komisija koje po različitim kriterijumima, u skladu sa posebnim zakonima, utvrđuju invaliditet, čime se omogućava ostvarivanje prava iz pojedinih oblasti. Takva je, primjera radi, Komisija pri Zavodu za zapošljavanje Crne Gore, koja djeluje u skladu sa Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa

invaliditetom, a čije Rješenje se primjenjuje za ostvarivanje prava iz oblasti rada i zapošljavanja. Lica sa invaliditetom su na taj način prinuđene da idu od komisije do komisije kako bi ostvarile pojedina prava, a za neka prava ne postoji ni odgovarajuća komisija na osnovu čijeg rješenja bi ostvarile ono što im zakon garantuje, iz razloga što se određena prava vezuju za procenat invaliditeta.

Naime, nema ni objedinjenih podataka o licima sa invaliditetom na državnom nivou. Pojedini organi i institucije vode evidenciju o korisnicima prava i usluga koji su u njihovoj nadležnosti, ali ne postoji registar o licima sa invaliditetom na državnom nivou.

Iz navedenih razloga, potrebno je efikasnije procjenjivanje invaliditeta, odnosno intersektorskim djelovanjem (Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo zdravlja i Ministarstvo prosvjete); obrazovati tijelo koje bi licima sa invaliditetom po jedinstvenim kriterijumima omogućilo utvrđivanje invaliditeta, a na osnovu toga, ona bi mogla da ostvare svoja prava u različitim sistemima. Postojanjem ovakvog Tijela, stvorio bi se osnov za uspostavljanje registra lica sa invaliditetom, pomoću kojeg bismo konačno imali precizne podatke u oblasti invalidnosti.

Značaj ove problematike je prepoznat je u **Mjeri 1:** *Interesorskim djelovanjem Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva zdravlja i Ministarstva prosvjete; podsticati efikasnost procjene invaliditeta.* Takođe je prepoznat i u **Mjeri 2:** *Formirati Registar osoba sa invaliditetom.* (Nažalost, navedene mjere nijesu realizovane).

Mjera 4: *Unaprijediti pravnu regulativu u oblasti socijalne zaštite, po osnovu invaliditeta shodno stepenu podrške neophodnom za punu inkluziju u društvenu zajednicu.*

Usvojene izmjene Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti nijesu doprinijele unapređenju prava koja se odnose na materijalna davanja licima sa invaliditetom. Naime, prema važećim rješenjima korisnici prava na dodatak za njegu i pomoć ne mogu ostvariti pravo na ličnu invalidninu i obrnuto. Imajući u bidu da su ova dva prava potpuno različita po pravnoj prirodi, ovakvo rješenje je neprihvatljivo, tj. njihova cvrha je različita. Pravo na ličnu invalidninu, prije svega, predstavlja kompenzatorno pravo, tj. pravo neposredno vezano za invaliditet. Za razliku od ovog prava, dodatak za njegu i pomoć se odobrava „licu kome je zbog tjelesnih, mentalnih, intelektualnih ili senzornih oštećenja ili promjena u zdravstvenom stanju neophodna njega i pomoć da bi imalo obezbijeđen pristup zadovoljavanju potreba”.

VIII Zdravstvo

MJERE	AKTIVNOSTI	NOSIOCI POSLOVA	ROK	POKAZATELJI	REZULTATI
1. Povećati obim i vrste prava korišćenja medicinske rehabilitacije.	Izmjena pravilnika u oblasti medicinsko tehničkih pomagala u cilju utvrđivanja vrste i obima prava lica sa invaliditetom.	FFZO, NVO.	2017.	Podzakonski akt donesen; broj ostvarenih prava.	Mjera je djelimično realizovana.
2. Obezbjediti veći broj pristupačnih zdravstvenih ustanova za lica sa invaliditetom i pristupačnih formata na lijekovima i drugim proizvodima u oblasti zdravstva.	Uraditi analizu pristupačnosti. Donijeti Akcioni plan o pristupačnosti objekata u zdravstvenoj upotrebi. Prema AP izvršiti prilagodavanje objekata/elemenata.	MZ, Stručnjaci-ICKG, NVO.	2017.	Urađena analiza; donijet Akcioni plan; broj prilagođenih objekata/elemenata.	Mjera nije realizovana.
	Kontinuirano prilagodavanje formata na lijekovima i drugim proizvodima u oblasti zdravstva.	MZ.	2017.	Pristupačan format na lijekovima i drugim proizvodima u oblasti zdravstva.	
3. Unaprijediti kvalitet odnosa na relaciji korisnik usluga - zdravstveni radnici.	Edukacija zdravstvenih radnika/saradnika: inkluzija kao princip, potrebe OSI, komunikacija i sl.	MZ, NVO, međunarodne organizacije.	2017.	Broj zdravstvenih radnika koji su prošli edukaciju, broj i vrsta obuka, tema.	Mjera je djelimično realizovana.
4. Obezbjediti punu primjenu odredbe Pravilnika o primarnoj zdravstvenoj zaštiti kojim je određeno pružanje fizioterapeutskih usluga u kućnim uslovima.	Izvršiti analizu potreba pružanja fizioterapeutskih usluga u domovima zdravlja i u kućnim uslovima: napraviti plan razvoja pružanja fizioterapeutskih usluga u domovima zdravlja u kućnim uslovima (redovno pružati ovu vrstu usluge u kućnim uslovima).	MZ, Domovi zdravlja.	2017.	Broj pruženih usluga, korisnika, domova zdravlja, fizioterapeuta.	Mjera je djelimično realizovana.

<p>5. Obezbijediti veći obim i stepen kvaliteta usluga u oblasti medicinsko-tehničkih pomagala.</p>	<p>Izmjena pravilnika u oblasti medicinsko tehničkih pomagala u cilju povećanja vrste, broja i kvaliteta medicinsko tehničkih pomagala.</p>	<p>FZO, MZ, NVO.</p>	<p>2017.</p>	<p>Izmijenjen pravilnik, broj korisnika, vrsta, obim i kvalitet medicinsko tehničkih pomagala.</p>	<p>Mjera je realizovana.</p>
<p>6. Poboljšati usluge rane dijagnostike, intervencije i podrške djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama u sistemu zdravstvene zaštite.</p>	<p>Analiza potreba, izrada i sprovođenje mjera za unaprjeđenje rane intervencije i podrške djeci sa smetnjama u razvoju i njihovih roditelja (sa fokusom na autizam) angažovanje profesionalaca u zdravstvenom sistemu za pružanje usluga rane intervencije i podrške porodicama u skladu s potrebama obuka pedijatara i stručnih saradnika za primjenu instrumenata za rano utvrđivanje smetnji i mjera intervencije i podrške djeci i njihovim roditeljima, sa fokusom na autizam. Kreiranje i distribuiranje informativnog materijala o inkluzivnim principima za kadar u sistemu zdravstvene zaštite.</p>	<p>MZ, NVO, međunarodne organizacije.</p>	<p>2017.</p>	<p>Urađena analiza; normativi unaprijeđeni, broj angažovanih zaposlenih stručnjaka, djece korisnika, roditelja koja dobijaju podršku; broj obuka, obučenih; urađen i podijeljen materijal.</p>	<p>Mjera je djelimično realizovana.</p>

	Uspostavljanje centra za podršku djeci sa autizmom i njihovim roditeljima (rana detekcija, intervencija, psihosocijalna podrška).	Ministarstvo Zdravlja, NVO, međunarodne organizacije.	2017.	Osnovan i u funkciji Centar: broj i vrsta usluga, broj djece, broj roditelja.	Aktivnost nije realizovana.
	Izrada Strategije ranog razvoja.	MZ, NVO, međunarodne organizacije.	2017.	Uradjena i usvojena Strategija.	Aktivnost nije realizovana.

ANALIZA

Prilikom vršenja monitoringa realizacije Akcionog plana za oblast zdravstvo, koristili smo informacije koje se nalaze u Vladinim izvještajima, kao i informacije koje smo dobili od nevladinih organizacija.

Prije svega, potrebno je istaći da postoji veliki raskorak između zakonodavnog okvira i njegove primjene u praksi. Sa jedne strane, postoje antidiskriminatorne odredbe i utvrđena prava, a sa druge strane nemogućnost da se ta prava i ostvare.

Mjera 1: *Povećati obim i vrste prava korišćenja medicinske rehabilitacije.*

Napredak u povećanju obima prava u ovoj oblasti nije na zadovoljavajućem nivou imajući u vidu činjenicu da lica sa pojedinim vrstama invaliditeta i dalje ne mogu da ostvare pravo na rehabilitaciju u specijalizovanim zdravstvenim ustanovama (na primjer, paraplegija, parapareza). Nemogućnost ostvarivanja prava na rehabilitaciju direktno utiče na kvalitet života navedenih lica.

Mjera 2: *Obezbjediti veći broj pristupačnih zdravstvenih ustanova za lica sa invaliditetom i pristupačnih formata na lijekovima i drugim proizvodima u oblasti zdravstva*

U Crnoj Gori ni jedna zdravstvena ustanova nije u potpunosti pristupačna licima sa invaliditetom.

Mjera 3: *Unaprijediti kvalitet odnosa na relaciji korisnik usluga - zdravstveni radnici.*

Nedostaju odgovarajuće obuke zdravstvenih radnika u cijju unapređenja kvaliteta odnosa korisnik usluga – zdravstveni radnik.

Mjera 4: *Obezbijediti punu primjenu odredbe Pravilnika o primarnoj zdravstvenoj zaštiti kojim je određeno pružanje fizioterapeutskih usluga u kućnim uslovima.*

U izvještajima koje priprema Ministarstvo zdravlja, navodi se da je primjena pružanja usluga na primarnom nivou zdravstvene zaštite u potpunosti obezbijedena i da se u ambulantama doma zdravlja otpočelo sa radom u pružanju fizioterapeutskih usluga, što svakako podrazumijeva i pružanje usluga licima koja nijesu u mogućnosti da dođu do zdravstvene ustanove, već se radi o kućnom liječenju i kućnoj njezi, pa će se kroz uslugu patronaže obezbijediti i pružanje navedenih usluga.

Informacije koje smo dobili od organizacija lica sa invaliditetom (a koje su zasnovane na iskustvima samih lica sa invaliditetom) su nezadovoljavajuće kada je u pitanju korišćenje navedenog prava.

One se odnose na to da se pružanja fizioterapeutskih usluga u kućnim uslovima izuzetno teško odobrava.

Mjera 5: *Obezbijediti veći obim i stepen kvaliteta usluga u oblasti medicinsko-tehničkih pomagala.*

Izvršena je izmjena Pravilnika o medicinskim i drugim pomagalima.

Potrebno je naglasiti da korisnici prava iz navedene oblasti ukazuju da je kvalitet pojedinih pomagala, naročito ortopedskih, zaista upitan. Iako se izmjenama Pravilnika nastojalo proširiti obim prava, nijesu riješena neka od ključnih pitanja u ovoj oblasti, poput: smanjenja rokova za ostvarivanje prava na pojedina pomagala (npr. rok za ostvarivanje prava na laka aktivna kolica je i dalje 5 godina, što je neprikladno imajući u vidu kvalitet i namjenu istih).

Takođe, korisnici ortopedskih pomagala nemaju čak ni mogućnost izbora isporučioaca imajući u vidu da Fond za zdravstveno osiguranje ima potpisan ugovor samo sa jednom firmom.

Mjera 6: *Poboljšati usluge rane dijagnostike, intervencije i podrške djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama u sistemu zdravstvene zaštite*

Ministarstvo zdravlja ističe da će se najkasnije do polovine 2018. godine otvoriti Centar za autizam, koji će obezbijediti da djeci sa autizmom i njihovim roditeljima stvori uslove koji su primjereni ovom vidu zdravstvenih usluga sa potrebnim prostorom, opremom i kadrom.

Obuka pedijatarata i radiologa, za ultrazvučne preglede kukova kod djece do godinu dana, započeta je krajem oktobra 2017. godine, u skladu sa utvrđenim programom, koja će se nastaviti i tokom 2018. godine, a cilj je da svi pedijatri i radiolozi na primarnom nivou zdravstvene zaštite budu obučeni za ovu vrstu usluge, kako bi prevencija obezbijedila razvoj djeteta bez smetnji.

IX Zaključci i preporuke

PRISTUPAČNOST

- ◆ U oblasti pristupačnosti, realizovane su određene mjere, a prije svega one koje se odnose na izmjenu i dopunu normativnog okvira, dok je dio mjera koji se odnosi na konkretno prilagođavanje djelimično realizovan.
- ◆ Neophodno je u toku 2018. godine pokrenuti inicijative kod 11 opština u cilju donošenja Odluke o javnim parkiralištima.
- ◆ Shodno urađenoj Analizi pristupačnih objekata u javnoj upotrebi u vlasništvu organa državne uprave, neophodno je donijeti akcione planove za njihovo prilagođavanje i obezbijediti sredstva u budžetu Crne Gore za finansiranje adaptacije ili rekonstrukcije objekata.
- ◆ Neophodno je uraditi analizu objekata u vlasništvu lokalne smauprave, izraditi akcione planove za njihovo prilagođavanje i pozicioniranje sredstava u budžetu opština za njihovu adaptaciju.
- ◆ Neophodno je da Ministarstvo unutrašnjih poslova izradi akcione planove i pristupi prilagođavanju objekata koji su u njihovom vlasništvu.
- ◆ Definisati koja je inspekcija nadležna za izdavanje odobrenja za rad turističkih objekata.
- ◆ Neophodno je usvojiti Izmjene i dopune Pravilnika o vrstama, minimalno-tehničkim uslovima i kategorizaciji ugostiteljskih objekata i Pravilnika o uslovima za izgrađena i uređena kupališta.

PARTICIPACIJA

- ◆ U oblasti participacije nadležne državne institucije nijesu ispunile sve mjere i aktivnosti predviđene Akcionim planom. Neophodno je unaprijediti rad Savjeta za brigu o licima sa invaliditetom i uključiti više predstavnika organizacija osoba sa invaliditetom. Imajući u vidu da značajan broj birališta nije prilagođen, potrebno je da se biračka mjesta i sam proces glasanja prilagodi potrebama lica sa smanjenom pokretljivošću. Neophodno je da se izmjeni Zakon o izboru odbornika i poslanika, kako bi se usaglasio sa Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom u pogledu prava glasa za sve osobe sa invaliditetom i da se izborni materijali obezbijede u lako razumljivim i pristupačnim formatima.
- ◆ Iako se realizuje adaptacija objekata kulture i sportsko-rekreativnih objekata kako bi bili pristupačni licima sa invaliditetom, neophodno je da ove aktivnosti budu sveobuhvatne kako po pitanju institucija kulture na nacionalnom nivou, tako i po pitanju institucija u lokalnoj zajednici.

- ◆ Pozdravljamo aktivnosti u cilju dostupnosti kulturnih sadržaja u formatima dostupnim licima sa invaliditetom i pozivamo institucije nadležne za ovu aktivnosti u Akcionom planu da sa istom nastave kao i da redovno uključuju organizacije koje se bave pravima osoba sa invaliditetom. Nadležne državne institucije treba da omoguće stabilnije finansiranje organizacija koje se bave licima sa invaliditetom i njihovih projekata koji razvijaju programe iz oblasti kulture za OSI.
- ◆ Pozivamo Skupštinu Crne Gore i skupštine opština da promijene poslovnike i omoguće realizaciju prava na slobodnu stolicu za predstavnike organizacija osoba sa invaliditetom u lokalnim i republičkom parlamentu i da predstavnici ovih organizacija budu uključeni u radu radnih tijela.

JEDNAKOST

- ◆ Pozivamo nadležne državne institucije da nastave da promovišu prava i zaštitu od diskriminacije osoba sa invaliditetom jer su osobe sa invaliditetom višestruko diskriminirane u našem društvu.

ZAPOŠLJAVANJE

- ◆ U oblasti zapošljavanja nadležne institucije, Ministarstvo rada i socijalnog staranja i Zavod za zapošljavanje Crne Gore, i pored dijela realizovanih aktivnosti, u velikoj mjeri nijesu ispunili predviđene mjere kako u normativnom dijelu tako i dijelu sprovođenja konkretnih aktivnosti.
- ◆ Neophodno je usvojiti Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom, kao i Pravilnik o metodologiji i finansiranju posebnih organizacija.
- ◆ Neophodno je definisati Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom kao posebno pravno lice.
- ◆ Podsticati samozapošljavanje kroz obezbjeđivanje kredita za stimulisanje preduzetništva, uz povoljne uslove za projekte čiji su nosioci žene sa invaliditetom.
- ◆ Sprovoditi kontinuirane obuke za stručnjake i osoblje koji rade na uslugama profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja lica sa invaliditetom.
- ◆ Uraditi aplikacioni program za praćenje zaposlenih i nezaposlenih lica sa invaliditetom.
- ◆ Stvarati uslove za razvoj socijalnog preduzetništva.

OBRAZOVANJE I OBUKA

- ◆ U oblasti obrazovanja i obuke u značajnoj mjeri su realizovane mjere iz Akcionog plana (nastaviti sa njihovom realizacijom);
- ◆ nastaviti sa unapređenjem intersektorske, kao i horizontalne i vertikalne prohodnosti informacija o licima sa invaliditetom koja su uključena u sistem obrazovanja;
- ◆ nastaviti sa obezbjeđivanjem udžbenika, nastavnih sredstava i tehničkih pomagala koja su neophodna za razvoj i jednako učešće djece;
- ◆ nastaviti sa prilagođavanjem ustanova i otklanjanju prostornih barijera;
- ◆ nastaviti sa razvijanjem mehanizama za statističko praćenje obuhvata lica sa invaliditetom kroz sve nivoe obrazovanja;
- ◆ stvoriti uslove za realizaciju mjere koja se odnosi na uvođenje servisa gestovnih tumača po nivoima obrazovanja.

SOCIJALNA ZAŠTITA

- ◆ Mjere predviđene Akcionim planom u oblasti socijalne zaštite nijesu realizovane na zadovoljavajućem nivou (neophodno je nastaviti sa njihovom realizacijom);
- ◆ naše preporuke će se odnositi na nekoliko ključnih mjera čija realizacija bi značajno doprinijela stvaranju uslova za kvalitetnije ostvarivanje prava koja su zagantovana licima sa invaliditetom;
- ◆ stvoriti uslove za efikasnije procjenjivanje invaliditeta, odnosno intersektorskim djelovanjem (Ministarstvo rada i socijalnog starnja, Ministarstvo zdravlja i Ministarstvo prosvjete) obrazovati tijelo koje bi licima sa invaliditetom po jedinstvenim kriterijumima omogućilo utvrđivanje invaliditeta, a na osnovu toga, ona bi mogla da ostvare svoja prava u različitim sistemima. Postojanjem ovakvog Tijela, stvorio bi se osnov za uspostavljanje registra lica sa invaliditetom, pomoću kojeg bismo konačno imali precizne podatke u oblasti invalidnosti;
- ◆ unaprijediti pravnu regulativu u oblasti socijalne zaštite, koja se odnose na materijalna davanja osobama sa invaliditetom.

ZDRAVSTVO

- ◆ Mjere predviđene Akcionim planom u oblasti zdravstva nijesu realizovane na zadovoljavajućem nivou (neophodno je nastaviti sa njihovom realizacijom);
- ◆ u Crnoj Gori nijedna zdravstvena ustanova nije u potpunosti pristupačna licima sa invaliditetom, tako da treba obezbijediti dostupnost zdravstvenim ustanovama za sva lica sa invaliditetom i uspostaviti jedinstvene standarde u pogledu pristupačnosti prostora i opreme;
- ◆ nedostaju odgovarajuće obuke zdravstvenih radnika u cilju unapređenja kvaliteta odnosa korisnik usluga – zdravstveni radnik. Obezbijediti kontinuiranu edukaciju zdravstvenih radnika na svim nivoima;
- ◆ izvršena je izmjena Pravilnika o medicinskim i drugim pomagalima ali su prava samo djelimično proširena i to samo u pojedinim segmentima;
- ◆ obezbijediti viši standard usluge (od postojeće) koja se odnosi na tehnička pomagala i opremu u skladu sa potrebama lica sa invaliditetom;
- ◆ obezbijediti prema medicinskim indikacijama, obaveznu rehabilitaciju radi očuvanja zdravstvenog stanja za lica sa invaliditetom u skladu sa dijagnozom;
- ◆ otvoriti centar za podršku djeci sa autizmom i njihovim roditeljima (rana detekcija, intervencija, psihosocijalna podrška).

YOUTH INITIATIVE FOR HUMAN RIGHTS
NISMA E TË RINJVE PËR TË DREJTAT E NJERËRIT
INICIJATIVA MLADIH ZA LJUDSKA PRAVA

Montenegro

Udruženje
Paraplegičara
Podgorica

Paraplegics Association of Podgorica

Savez udruženja
paraplegičara
Crne Gore

Udruženje
paraplegičara
Bar

Udruženje
paraplegičara
Pljevlja